

AFGANİSTAN'IN DİL POLİTİKASI VE AFGANİSTAN'DA TÜRKÇE EĞİTİMİ TARİHİ

Fahri TEMİZYÜREK*
Erol BARIN**
Mete Yusuf USTABULUT ***

Özet: Afganistan kritik bir jeostratejik ve jeopolitik konumu sebebiyle “Eski Kültürlerin Karşığı” diye adlandırılmıştır. Bu yüzden Afganistan tarih boyunca onlarca medeniyete ev sahipliği yapmış, ileri bir kültür seviyesine sahip bir ülkedir. Afganistan’da Peştunlar, Tacikler, Özbekler, Türkmenler, Beluçler, Kazaklar, Kırgızlar, Nüristaniler, Aymaklar gibi birçok halk yaşamaktadır. Bu halkların dillerini korumak için Afganistan anayasası tekrar düzenlenmiştir. Bölgede hatırı sayılır sayıda Türk unsurlarının da bulunması Türkçenin bölgede gelişimine katkı sağlamıştır. Afganistan Türkleri her ne kadar dillerini ve kültürlerini yazılı olarak ifade edemeseler de sözlü olarak muhafaza etmişler ve sözlü edebiyatlarını canlı tutmayı başarmışlardır. Afganistan’da Türk dilinin temelleri çok eski dönemlere dayansa da modern Türkiye Türkçesinin varlığı 20. yüzyılın sonunda ortaya çıkmıştır. Biz de bu çalışmada Afganistan’ın dil politikasını ve Türkçe eğitimi tarihini anlatmaya çalıştık.

Anabtar Kelimeler: Afganistan, Dil Politikası, Türkçe Eğitimi Tarihi

Language Policy Of Afghanistan and The History Of Turkish Language Teaching

Abstract: Afghanistan has been called as “The Junction of the Old Cultures” due to its critical geo-strategic and geopolitical position. Therefore, Afghanistan which has hosted dozens of civilizations throughout the history is a country with a high cultural level. In Afghanistan, many divergent ethnic groups such as Pashtuns, Tajiks, Uzbeks, Turkmen, Baluchis, Kazakb, Kyrgyz, Nüristani, Aimaq live today. To protect the language of these communities Afghanistan’s constitution has been re-amended. The presence of a considerable number of Turkish people in the region has contributes to the development of Turkish. Though Afghanistan Turks cannot express their language and culture by writing, they have preserved them orally and they have managed to keep their oral literature alive. In spite the fact that the foundations of Turkish language in Afghanistan date back to ancient times, the existence of modern Turkish emerges at the end of the 20th century. Thus, in the study, the language policy of Afghanistan and the history of Turkish education there are targeted to uncover.

Keywords: Afghanistan, Language Policy, History of Turkish Education

* Doç. Dr., G.Üniversitesi. E-posta: fahri@gazi.edu.tr

** Yrd. Doç. Dr., Başkent Üniversitesi. E-posta: erolbarin@gmail.com

*** Bayburt Üniversitesi. E-posta: meteustabulut@bayburt.edu.tr

1.Giriş

1.1. Afganistan'ın Siyasi Tarihi

Afganistan; Kafkasya, Orta Asya, Güney Asya ve Ortadoğu arasında önemli bir stratejik konumdadır. 18. yüzyıldan 21. yüzyıla kadar Afganistan adıyla bilinen, 3 Ocak 2004 tarihinde kabul edilen son anayasada ülkenin adı Afganistan İslam Cumhuriyeti olmuştur (Dursun 1999:49). Çağdaş dönemlere kadar ise Aryana, Ortaçağ'da Horasan diye adlandırılmıştır. Afganistan, coğrafi konumunun özelliği bakımından tam bir anahtar ülke durumundadır. Coğrafi, tarihî, kültürel ve stratejik olarak Orta Asya ve Güney Asya arasında toprakları bulunan Afganistan'ı; siyasi ve dinî coğrafyası, Güney Asya ve Ortadoğu'ya yakınlaştırmaktadır. Bu sebeple sahip olduğu önemli coğrafi konumundan dolayı birçok devletin istilasına uğramıştır.

Afganistan, yukarıda belirttiğimiz üzere eski çağlardan beri, fütuhatçı orduların geçtiği bir yer oldu. Bu ülke M.Ö. 500'de Pers hükümdarlarından Keyhüsrev ve Dârâ'nın orduları tarafından işgal edildi. 200 yıl boyunca İranlıların elinde kalan bu ülke M.Ö. 331'de Büyük İskender'in eline geçti. Ondan sonra Baktra'da (bugünkü Belh) kurulan Yunan Baktriyan İmparatorluğu, M.Ö. 250'den M.S. 50'ye kadar bu ülkeyi elinde tuttu. Sakalar M.S. 50 yılında Çin'den sürülmeleri üzerine Maverünnehir yoluyla Afganistan'a geldiler. Afganistan'daki Baktriyan İmparatorluğu'na son vererek bu ülkeyi işgal ettiler. Afganistan M.S. 125-480 yılları arasında Türk oldukları iddia edilen Kuşanlar tarafından istila edildi. Kuşanlar'ın (Kuşaniler) en kudretli hükümdarlarından Kanişka zamanında Afganistan ile beraber, doğuda Benares'e, güneyde Malva'ya kadar bütün Kuzey Hindistan'ı hükümlerine altına aldılar ve kabul ettikleri Budizm dinini Orta Asya içlerine kadar yaydılar (Feyyaz 1380:67).

Afganistan, Kuşanlardan sonra M.S. 480'de Akhunlar tarafından işgal edildi. Halaç Türkleri olarak da bilinen Akhunlar, yaklaşık bir asır boyunca bu ülkenin topraklarında hüküm sürdüler. İslamiyet'in Afganistan'a ulaşması Halife Hz. Osman devrinde Basra Valisinin Abdurrahman B.Semure'yi bölgeye göndermesiyle başlamıştır. Arapların bu bölgede uzun zaman kalmalarına rağmen İslamiyet hızla yayılmaya devam etmiştir (Saray 1988:404). M.S. 654 yılında Arap orduları, Orta Asya sınırındaki Oxus nehrine ulaşmak için Afganistan'ı yerle bir etmişlerdir. Oraya eşitlik ve adalet vadedip bütün bölgeyi çabucak etkisine alan yeni dinleri İslamiyet'i getirmişlerdir.

Afganistan'da İslamiyet'in yayılmasıyla birlikte sırasıyla Samaniler, Gazneliler, Büyük Selçuklular, Harzemşahlar, Timûriler ve Babüriler gibi Müslüman Türk Devletleri hüküm sürmüşlerdir. Tarihte bu ülke, Gazneli Mahmud döneminde en parlak dönemini yaşamıştır. Onuncu yüzyılın ilk çeyreğine kadar Gazneli hâkimiyeti altında kalan Afganistan, Gaznelilerden sonra Herat'la Gazne arasında bulunan dağlık bölgedeki Firuz-Küh'te yaşayan Gûrilerin hâkimiyetine girmiştir. (MEB 1946:174) Gûrilerin parçalanmasıyla birlikte 1214 yılında sahneye Harezşahlar çıktı. Fakat Harezşahların hâkimiyeti çok kısa sürdü. Afganistan

1220 yılında Moğolların istilâsına uğradı ve 1483'e kadar Moğolların hâkimiyeti altında kaldı. 1483'te Timûr, Moğol İmparatorluğuna son verdi. 1404 yılında Timûr'un ölümünden sonra, bu ülke Timûroğulları ve Safeviler arasında paylaşıldı. Timûr'un beşinci göbekten torunu olan Babür Şeybanî 1507'de Afganistan'ı da ele geçirerek Hint-Türk İmparatorluğunu kurdu (Cuyeni 1362:88-89). İlk başlarda devletin merkezi Afganistan olsa da daha sonra Hindistan'a doğru yönelmiştir. Devletin merkezinin Hindistan'a kayması ile kuzeyden Özbek Türkleri, kuzeybatıdan da Safeviler Afganistan topraklarına dâhil olmuştur.

18. yüzyılda Babür Devleti'nin giderek zayıflaması sonucunda Afgan kabileleri kendi başlarına bağımsız olarak hareket etmeye başlamışlardır. Kabilelerin kendi başlarına hareket etmeleri iç karışıklıkları iyice artırmıştır. Bu karışıklık ortamında Nadir Şah himayesindeki Türkmen Ordusu, Afganistan ve İran'ı ele geçirmiş, Hindistan'da bulunan Babür Devleti'ni ise vergiye bağlamıştır. Nadir Şah'ın 1744 yılında suikaste uğraması sonucu yerine oğlu Ahmed Şah geçmiştir. Afganistan 1744'te Ahmed Şah Baba ile ilk defa yerli bir hükümdar tarafından yönetilen bağımsız bir devlet ve bir ülke olarak tarihe geçmiş, o tarihten sonra ülkenin ismi Afganistan olarak anılmaya başlanmıştır.

Ahmet Şah'ın 1772'deki vefatından sonra yerine oğlu Timûr Şah geçti. 1775 yılında devletin başşehri Kandahar'dan bugün de başkent olan Kabil'e taşındı. Timûr Şah'ın ölümü üzerine 1793'te yerine oğlu Zaman Şah geçti. Afganistan'da Zaman Şah'ın 7 yıllık iktidar döneminde bazı iç karışıklıklar hanedanın yıkılmasına sebep oldu.

Afganistan'da süren bu iç karışıklıklardan faydalanarak Zaman Şah'ı iktidardan uzaklaştıran kardeşi Mahmut Şah 1799 yılında onun yerine geçti. Çok geçmeden dayısı 1803'te Mahmut Şah'ı hapsedirip yönetimi ele geçirdi. Daha sonra Şah Şûca Hindistan'a sığınmak zorunda kalmış ve 1839 yılında İngilizlerle tekrar geri dönmüştü. Böylece İngilizler, ilk olarak Afganistan'ı işgal etmiş oldular. İngilizlerce desteklenen Şah Şûca 1826 tarihine kadar iktidarda kaldı. 1826-1863 yıllarında Dost Muhammed Han, Şah Şûca'yı mağlup ederek tahta geçti (Roux 2001:404-405). 1838'de Sihlerin de desteğiyle Afganistan'ın batısı, İngiliz hâkimiyeti altına girdi. İngiliz işgalinin Afganistan üzerinde etkileri menfi olmuştu. Üç yıl süren mücadele sonunda İngilizler ülkeden çıkarıldı. Bu mücadeleler sonucunda Dost Muhammed Han, bir türlü eski gücüne kavuşamadı. 1863 yılında Dost Muhammed Han'ın ölümünden sonra büyük oğlu Şir Ali Han yerine kral oldu (Saray 1996:56-66).

1868'de Şir Ali Han'ın kuzey sınır komşusu Ruslarla yaklaşması üzerine 1878'de Afganistan üçüncü defa İngilizler tarafından işgal edildi. İşgale engel olamayan Şir Ali Han, Rusların hâkimiyetinde bulunan Türkistan'a kaçarak Ruslara sığındı ve orada 1879 yılında öldü. Afgan (Peştun) aşiretlerin mücadeleleri sonunda İngiliz işgali 1880'de son buldu ve daha önce amcası Şir Ali Han'a yenilip Türkistan'da Ruslara sığınmış olan Abdurrahman Han Afganistan'a dönerek tahta

geçti. 1901'de Abdurrahman Han'ın sağlığının bozulması sebebiyle, büyük oğlu Habibullah Han'ı başa geçirdi ve üç gün sonra öldü (Saray 1988:406).

1919'da yenilikçi olarak bilinen Emanullah Han başa geçti. Emanullah Han, 1927-1928'de büyük bir geziye çıkarak Avrupa'yı, Türkiye'yi ve İran'ı gezdi. Bu geziden aldığı izlenimlerle Afganistan'da kökten bir inkılap yapmaya karar vermişken halkın çok ciddi bir tepki göstermesiyle 1919'da çıkarılan ayaklanma sonunda Hindistan'a kaçtı. Üç gün sonra İnanetullah Han da kaçmak zorunda kaldı. Beççe Sakau boş kalan tahta oturmuşsa da, iç karışıklıkları bastıramadığı için tahta Emanullah Han'la aynı boydan olan Nadir Şah geçti. 1933'te Nadir Şah'ın öldürülmesi üzerine oğlu Zahir Şah tahta çıktı. Zahir Şah döneminde Afganistan bitaraf bir politika izledi. Bu tutumunu II. Dünya Savaşı sırasında da sürdürdü. 1947'de Pakistan'ın Hindistan'dan ayrılmasıyla Afganistan ve Pakistan, Hayber Geçidi konusunda ihtilafa düştüler. İngilizlerin Pakistan'a modern ve güçlü silahlar vererek onları desteklemesi Afganistan'ı Ruslarla yakınlaşmaya ve dostluk kurmaya mecbur etti. 1954-1961 yılları arasında Rusya ve Afganistan, karşılıklı ziyaretler sonunda ekonomik ve kültürel anlaşmalar imzaladı. Bazı mücahitler Rusya'nın yayılmacı politikasından rahatsız oldu. Ruslara karşı muhafazakâr halkın ayaklanmaları devam etti ve Karmal'a karşı direnen halkın önüne geçmek bahanesiyle 1979'da Rus ordusu Afganistan'a girdi.

Bu arada Afganistan Bayrağı değiştirilerek Sovyetler Birliği Bayrağına benzer kıvıll bir bayrak benimsenmiş, ülkenin adı da Afganistan Demokratik Cumhuriyeti olarak değiştirilmiştir. Rus ordusunun Afganistan'ı ilhak etmesiyle, halkın direnişi arttı ve ilk cihat örgütü Hizb-i İslâmî kuruldu. Amerika'nın da arkasında olduğu bu direnişe karşı başarılı olamayan Sovyetler, 1986'da Muhammed Necibullah'ı devlet başkanlığına getirdi.

Necibullah da Sovyet taraftarı bir politika benimsedi ve mücahit grupları teslim olmaları konusunda uyardı. Fakat mücahit gruplar Ruslara ve Necibullah'a karşı Pakistan yoluyla Amerika'dan silah ve para desteği alarak direnişlerine devam ettiler. Sovyet ordusu 10 yıl boyunca mücahitlere karşı savaştı ve bu savaşta ağır kayıplar verdi. Sonunda Sovyetler, Afganistan'dan 1989 yılında çekilmek zorunda kaldı.

Necibullah'ın başkanlıktan çekilmesiyle Afganistan mücahit grupların eline geçti. Mücahitlerin kurduğu şûranın kararıyla 1992'de Sıbgatullah Mücedidi geçici olarak devletin başına geçti. Bu dönem Afganistan halkı için nispeten refah ve huzur içinde geçti. Şûrada varılan karara göre Sıbgatullah'tan sonra Burhanettin Rabbani bir yıl sonra devletin başına geçecek ve ardından seçim yapılacaktı. Burhanettin Rabbani döneminde Gülbuddin Hikmetyar Başbakan olarak tayin edilmişti. Afganistan'da herkes seçim beklerken mücahit grupların kendi aralarında yaşadıkları ihtilaf, kanlı bir iç savaşa dönüştü. Bu iç savaş sonucu bölgesel yönetimler ortaya çıktı (Saray 1997:272).

Bu gruplar kendi aralarında savaşıma devam ederken 1994'te daha önce Pakistan'ın medreselerinde eğitilen ve Taliban olarak kendini tanıtan bir grup, Kandahar şehrinde örgütlenmeye başladı. 1996 yılında Kâbil'i Şah Mesud'un elinden alan Taliban, hızla bu ülkenin diğer bölgelerini hâkimiyeti altına aldı. Rabbanî hükümetini destekleyen Şah Mesud ile General Abdürreşit Dostum, Taliban kuvvetlerine karşı mücadele etmek zorunda kaldılar. Taliban kuvvetlerine direnen Dostum, Abdülmelik'in ihaneti sonucunda yenildi. Fakat Hazaraların desteğini alan Dostum, Taliban'ı kuzey bölgesinden çıkarmaya muvaffak oldu. Ancak 1998 yılının son aylarında tekrar Taliban'ın eline geçen Kuzey bölgesi, 2001 yılının eylülüne kadar Taliban hâkimiyeti altında kaldı. Amerika, terörü bahane ederek 2001 yılında Afganistan'ı işgal etti.

2. Afganistan'da Etnik Yapı

Afganistan'da farklı kültürlere sahip, farklı dilleri konuşmakta olan çok sayıda etnik grup bulunmaktadır. Hint-Aria ve Türk kökenli olarak ele alabileceğimiz bu etnik gruplar şu şekilde sıralanabilir: Peştun, Tacik, Özbek, Türkmen, Hazara, Aymak, Afşar, Karlık, Kazak, Kırgız ve diğer küçük etnik gruplar.

2.1. Peştunlar

Afganistan nüfusunun %40'ını oluşturan Peştunlar, etnik gruplar içerisinde en kalabalık olanıdır. Sayılarının 12-13 milyon arasında olduğu tahmin edilmektedir. Afgan olarak da bilinen Peştunların, etnik kökenleri hakkında birçok farklı görüş ortaya atılmıştır. İsrail'in kaybolan kabilelerinden biri oldukları ve Süleyman Dağları'nın ata yurtları olup buradan Batıya göç ettikleri, ortaya atılan farklı görüşler içerisinde en çok kabul görenlerdir. Kendi içinde Galzacaî, Abdalî ve Koçiler gibi üç farklı gruba ayrılan Peştunlar, Kuzeyden gelen "Halaç" Türkleriyle karışarak bugünkü Afganları meydana getirmişlerdir.

2.2. Tacikler

Ülke nüfusunun %25'ini oluşturan Tacikler, Afganistan'ın ikinci büyük etnik grubudur. Farsevan (Farsça konuşan kişi) olarak da bilinmektedirler. Afganistan'ın çeşitli bölgelerine dağılmış olmakla birlikte, yoğun olarak Bedahşan, Kâbil, Herat, Gazne, Parvan ve Kapisa gibi şehirlerde yaşamaktadırlar. İran asıllı olmalarına rağmen, Afganistan Taciklerinin %99'u Sünnî mezhebindedir. Farsçanın farklı bir kolu olan Dari Farsçası konuşmaktadırlar ve bu dil, ülkenin ikinci resmî dili olarak kabul edilmiştir.

2.3. Özbekler

Özbekler, üç milyona yakın nüfuslarıyla Afganistan içindeki Türk boylarından en kalabalık olanıdır. Özbekler de diğer Türk boyları gibi yoğun olarak Afganistan'ın kuzey bölgelerinde yani Güney Türkistan'da yaşamaktadırlar. Tarihî kaynakların, Afgan Özbeklerinin asırlardır bu coğrafyada yaşadıklarını belirtmesine rağmen Sovyetlerin, Orta Asya Hanlıklarını işgali sürecinde bölgeye yerleştirdikleri de iddia edilmektedir. Özbekler, Afganistan'da Faryab, Cuzican, Saripol,

Samangan, Bağlan, Kunduz, Tahar, Bedaşan ve Kâbil şehirlerinde yaşamaktadırlar. Kâbil'de ticaretle uğraşan Özbekler, genelde tarım ve hayvancılıkla uğraşmaktadırlar.

2.4. Türkmenler

Özbeklerden sonra Afganistan halkını oluşturan Türk boylarından en kalabalık olanı Afganistan Türkmenleridir (Tahmini nüfus: 1.000.000). Diğer Türk boyları gibi Afganistan'ın kuzey bölgelerinde yaşayan Afgan Türkmenleri, diğer Türk boylarından farklı olarak göçebe yaşam tarzlarını sürdürmektedirler. Tarım ve hayvancılıkla uğraşan Afgan Türkmenleri, ürettikleri halılarla Afganistan ticaretine büyük katkı sağlamaktadırlar. Afganistan'ın en az yatırım yapılan bölgesinde yaşamalarına rağmen ekonomiye olan katkıları önemlidir.

2.5. Hazaralar

Türk asıllı oldukları iddia edilen Hazaralar, Afganistan nüfusunun %10'unu oluşturmaktadır. Afganistan'ın merkezinde, dağlık bölgelerde yaşayan Hazaraların yoğun olduğu şehirler şunlardır: Bamyân, Kâbil, Gazni, Belh. Hazaralar, Farsçanın "Hazaregi" lehçesiyle konuşmaktadırlar. Hazaraları diğer etnik gruplardan ayıran bir diğer özellikleri ise Şii mezhebinden olmalarıdır. Geçimlerini tarım ve hayvancılıkla sağlayan Hazaralar, Afganistan'ın en verimsiz bölgesinde yaşamaktadırlar. Hazaralar da Peştunlar gibi kendi içinde boylara ayrılır. Bu boylardan en kalabalıkları şunlardır: Day Kalan, Day Zengi, Day Çopan, Day Hata, Day Kundi.

2.6. Aymaklar

Afganistan nüfusunun %4'ünü oluşturan Aymaklar, yaklaşık 1 milyon 250 bin nüfusa sahiptir. "Aymak" kelimesi, Türkçe "oymak" kelimesinin karşılığıdır. Aymaklar, Özbekçe ve Farsça konuşmaktadırlar ve %99'u Sünni'dir. En önemli Aymak boyları Çaraymak, Firozkohiler, Hazara Aymakları, Taymanîler ve Timurîlerdir. Uzun yıllar göçebe hayat tarzını sürdürmüş olmalarına rağmen günümüzde tamamı yerleşiktir.

2.7. Afşarlar/Kızılbaşlar

Afganistan'ın nüfusunu oluşturan Türk boylarından biri de Afşarlardır. Afganistan Afşarlarının nüfuslarına dair verilen rakamlar birbirini tutmamakla birlikte, 30 bin – 400 bin arasında değişmektedir. Afganistan Afşarlarının çoğu millî kimliklerini muhafaza edememiştir. Kâbil, Andhoy ve Herat'ta yoğun olarak yaşayan Afşarlar, Dari Farsçası ve Peştunca konuşmaktadırlar. Afşarlar genelde ticaretle uğraşmaktadırlar.

2.8. Karlıklar

Afganistan'da yaşayan en eski Türk boylarından biri de Karlıklardır. Nüfusları 25 bin olarak tahmin edilmektedir. Tahar, Kunduz, Samangan ve Faryab şehirlerinde yaşamaktadırlar. Bugün Özbekçeyi en güzel konuşan Türk topluluğu olarak da bilinirler.

2.9. Kazaklar

Bedahşan, Tahar, Kunduz, Bağlan, Samangan, Belh, Cevzican, Saripul ve Faryab şehirlerinde yaşayan Kazakların nüfusu yaklaşık 100 bin olarak tahmin edilmektedir. Özbek Türkçesine yakın bir Kazakça konuşurlar. Kazakistan'ın nüfusunu artırmaya yönelik izlediği politika sonucu birçok Kazak, Afganistan'ı terk ederek Kazakistan'a göç etmiştir.

2.10. Kırgızlar

Kırgızlar, Afganistan'da yoğun olarak Bedahşan şehrinin Pamir ve Vahar bölgelerinde yaşamaktadırlar. Kuzey Afganistan'ın Kunduz ve Samangan şehirlerinde bulunan Kırgızlar sayıca çok azdır. Ülke genelinde 100 bin olarak tahmin edilen nüfusa sahip olan Kırgızlar, hayvancılık ve tarımla uğraşmaktadırlar.

Afganistan'da yukarıda özetle ele aldığımız etnik grupların haricinde birçok küçük etnik yapılar da bulunmaktadır. Bunları şu şekilde sıralamak mümkündür: Belüçi, Paşai, Nuristani, Arap, Sihhi ve Gujjar Rajistaniler.

3. Afganistan'ın Dil Politikası

3.1. 1987 Anayasasında Dil Politikaları

Afganistan'da 1987 yılında Dr. Necibullah tarafından yeni anayasa ilan edilmiştir. Bu anayasa ile Farsça ve Peştunca Afganistan'ın resmî dili olmuş ve yedi ulusal dil (Özbekçe, Türkmençe, Beluçca, Paşayıca, Kırgızca, Kazakça, Nüristanice) millî dil olarak tanınmıştır.

Yeni anayasanın 13. maddesi ile Afganistan'da yaşayan birçok etnik grubun bir arada yaşama hukukunun sınırları belirlenmiştir. 14. maddesi ile devlet, Afgan halklarının kültürünü, dilini, edebiyatını, folklorunu, korumayı ve geliştirmeyi taahhüt etmiştir.

Anayasanın 90. maddesinde Ulusal Konsey'in ve devlet kurumlarının bütün yazışmalarının Farsça ve Peştunca yapılması karara bağlanmıştır. Bu metinlerin diğer ulusal dillere tercüme edilmesi sağlanmış, mahkemelerde Farsça, Peştunca ve yerel dillerde savunma imkânı verilmiştir. Ayrıca eğer davacı mahkemenin dilini bilmezse kendisine tercüman verilecektir (Kavaran Dergisi 2014:IV).

3.2. Afganistan İslam Cumhuriyeti Döneminde Dil Politikası

Mücahit grupların Komünist rejimi ortadan kaldırması ile ülke İslamî yönetime geçmiştir. Mayıs 1992'de İslamî Konsey Prof. Burhaneddin Rabbani'yi Afganistan İslamî Cumhuriyeti'nin cumhurbaşkanı seçmiştir. Rabbani hükümeti, yeni bir dil politikası belirlememiştir. Bu dönemde dille ilgili yapılan tek eylem ülkenin millî marşının Peştuncadan Farsçaya dönüştürülmesidir. Çünkü Rabbani Hükümeti Afganistan'ın kuzeyinde yer alan Farslar ve Özbekler tarafından destekleniyordu. Bu yüzden Rabani'nin dört yıllık hükümet sürecinde Peştuncanın kullanımı kısıtlanmıştır. Peştu dilinin artık hükümet kontrolündeki medyada (radyo,

televizyon ve gazete) önceki yerini kaybettiği görülmüştür. (Kavaran Dergisi 2014: IV).

3.3.Taliban'ın Dirilişi ve Yeniden Peştuncanın Resmî Dil Olarak Tanınması

1996 yılında Taliban adlı bir grup ortaya çıkıp Rabbani Hükümetine son vermiştir. Taliban'ın dirilişiyle Peştu dilinin kullanımına yeniden başlanmıştır. Bunun sebebi Taliban'ın Peştun asıllı Afganlılardan oluşmasıdır.

Taliban'ın Peştuncaya dayanmasının başka bir sebebi de Farsçayı iyi bilmemelerinden kaynaklanmıştır. Çünkü Talibanlar, şehirlerde eğitim görmüş Peştunların aksine, yerel okullarda ve medreselerde eğitim görmüşlerdir. Bu yüzden de Farsça gündemlerinde olmamıştır (Kavaran Dergisi 2014:IV).

Taliban bilinçli olarak bir resmî dil politikası belirlememiştir Taliban ofislerinde Peştuncanın kullanılması Afganistan'ın resmî dilini belirlemede en büyük etkidir. Bu dönemde Afganistan tarihinde ilk kez hükümetin ve yönetimin arasında, okullarda ve yazışmalarda Peştuncaya geçilmiştir.

3.4.Taliban Rejiminin Devrilmesinden Sonra Dil Politikası

Ekim 2001'de İtilaf güçlerinin desteğiyle Taliban hükümeti devrilmiştir. Bu olaydan üç yıl sonra 2004'te yeni anayasa ilan edilmiştir. Anayasada resmî dil ile ilgili herhangi bir düzenleme yapılmamıştır Anayasanın on altıncı maddesindeki ibare şu şekildedir: “Farsça, Peştunca, Özbekçe, Türkmençe, Beluçça vs. dillerden Farsça ve Peştunca resmî dil olarak kabul edilmiştir. Ancak, insanların yaşadığı bölgelerde eğer bu dillerden (Özbekçe, Türkmençe, Nüristanice, Paşayıca vs.) hangi dil en çok konuşuluyorsa Farsça ve Peştuncadan sonra üçüncü resmî dil olarak kabul edilir.” (Kavaran Dergisi 2014:4)

1964 yılının anayasasının aksine 2004 anayasasında Afganistan'ın Millî Marşı Peştu dilinde kabul edilmiş, Allah isminin anılması ve tüm kabilelerin isimlerinin bulunması uygun görülmüştür. Bu durum Afganistan'ın İslam dinine bağlı olduğunun ve etnik gruplar arasında bir mutabakata varıldığının göstergesidir.

20. yüzyılın başlarından Afganistan Demokratik Cumhuriyeti'nin kuruluşuna kadar dil politikasının temel amacı Peştuncayı ön plana çıkarmak olmuştur. Çünkü Peştunca Afganistan'da büyük bir kesimin dilidir. Farsçanın yerine Peştuncayı geçirme çabalarına rağmen, devlet görevlilerinin ve kabilelerin arasında en çok konuşulan dil olarak Farsça kendine bir yer bulmuştur.

Sonuç olarak 2004 anayasası Peştunca ve Farsça arasında bir denge gözetmiş, diğer dillerin de korunmasına ve geliştirilmesine imkân sunmuştur. (Kavaran Dergisi 2014:IV).

3.2.1.Afganistan'da Yoğun Olarak Kullanılan Yabancı Diller

1. Arapça

Arapların işgali ve Afganların dinî bağlılığından dolayı, yoğun olarak kullanılmaktadır. Afganistan'da resmî kurumlarda Arapça sözcüklerin kullanımına

karşı herhangi bir yaptırım yoktur. Resmî okullarda ve üniversitelerde de Arapça öğretilmektedir (Saeedi 2013).

2. İngilizce

Afganistan'daki yabancı diller arasından en çok konuşulan dildir. Birçok bakanlığın ve devlet kurumunun yazılı basın açıklaması İngilizcedir. Bazı devlet kurumlarının internet siteleri bile İngilizcedir. İngilizce sözcüklerinin kullanımına karşı herhangi bir uygulama yoktur. Resmî okullarda, üniversitelerde ve özel okullarda öğrencilere İngilizce öğretilmektedir (Saeedi, 2013).

3. Hintçe

Afganistan dillerine Hintçeden gelen birçok sözcük vardır. Bu sözcükler Afgan diline ve kültürüne öylesine yerleşmiştir ki kimse bu kelimelerin yabancı olduğunu düşünmez.

Afgan halkı sinemayı Hint filmler ile tanımış ve bu sayede birçok Afganlı Hindistan'a gitmeden ve Hintçe eğitimi görmeden Hintçe konuşabilmekte ve yazabilmektedir. Afganistan'da görev alan hükümetler ne geçmişte ne de bugün Hintçe sözcüklerin kullanımına karşı yasaklama yoluna gitmiştir (Saeedi, 2013).

4.Fransızca

Afganistan'da Fransızcanın etkisi diğer dillere oranla daha azdır. Sınırlı sayıdaki üniversitelerde ve bazı okullarda öğretilmektedir. Afganistan'da en çok kullanılan Fransızca kelimeler şunlardır: kabine, parlamento, organ, ajans, lisans, komutan, pantolon, kültür vb. (Saeedi 2013).

4. Afganistan'da Türkçe Eğitimi

4.1.1 Taliban Rejiminin Devrilmesine Kadarki Türkçe Eğitimi

Afganistan'da Türkçe eğitimi Ali Şir Nevâî ile başlamıştır. Ali Şir Nevâî döneminden günümüze kadar kimi şair ve yazarlar; vatan sevgisi, aşk, tabiat, ahlak, birlik ve beraberlik duygularını dile getirmişlerdir ve Nevai Çağatay Türkçesi ile yazılmış olan Muhakemetül- Lugateyn adlı bir eserinde "Türk dilinin Fars dilinden üstün olduğunu inanmış ve bu iddiasını savunmuştur. Bu eserinde iki dilin karşılaştırmasını söz varlığından örneklerle yaparken Farsçaya üstünlüğünü kanıtlamaya çalıştığı kendi dilini Türkî, Türkçe şeklinde beyan etmiştir. Özellikle Türk dili hayvan isimleri ve fiil zenginliği yönünden Farsçadan üstün olduğunu gösterir. Ali Şir Nevai bu eserde yeryüzündeki başlıca dilleri Arapça, Hintçe, Türkçe ve Farsça sayar. Arapçanın en üstün, Hintçenin en değersiz olduğunu ve Çağataycanın Farsçadan üstün olduğunu ispat eder. Birçok Çağatayca kelimenin üç, dört ya da daha fazla anlamı vardır ama Nevai'nin dediğine göre Farsçada esneklik yoktur. Türk lehçelerinde "içmek" manasını taşıyan üç tane kelime vardır, ama Nevai'nin dediğine göre Farsçada sadece bir kelime vardır. Eserin yazılmasının önemli bir sebebi de, o zamanki Türk aydınları arasında Farsça kullanımı yönünde yaygın bir özentisi olmasıdır. Şiir yazmaya müsait bir dil olması sebebiyle Farsça rağbettedi. Muhakemetül- Lugateyn bu bakımdan etkili olmuş ve Ali Şir

Nevai'den sonra Türk diline rağbet artmış, özellikle şiir büyük bir gelişme göstermiştir." (Namık 2013: 792-797).

Çağataycayı klasik bir şiir ve nesir dili hâline getiren Ali Şir Nevâî Türk edebiyatına otuzdan fazla değerli eser kazandırmıştır. Devlet adamlığı yanında velûd bir yazar olarak da adından söz ettiren Nevâî'nin eserleri şunlardır: Garâibü's-Sıgar, Nevâdir'uş-Şebâb, Bedâvi'u'l-Vasat, Fevâid'ül-Kiber, Farsça Dîvân, Hayretü'l-Ebrar, Ferhad ü Şirin, Mecnun u Leylî, Seb'a-i Seyyare, Sedd-i İskenderî, Çihil Hadis, Vakfiyye, Nazmü'l-Cevâhir, Tarihi Enbiya ve Hükemâ, Tarih-i Müluk-ı Acem, Dastân-ı Şeyh San'ân, Hâlât-ı Seyyid Hasan Erdeşir, Mecâlisü'n-Nefâis, Münşe'ât, Risâle-i Muammâ, Hamsetü'l-Mütehayyirîn, Mîzân'ül-Evzân, Hâlât-ı Pehlevan Muhammed, Nesâim'ül-Muhabbe Min Şemâimi'l-Fütüvve, Lisanü't-Tayr, Muhakemetü'l-Lugateyn, Sirâcü'l-Müslimîn, Mahbûbu'l-Kulûb, Münâcât, Vakfiyye.

Afganistan Türkleri her ne kadar dillerini ve kültürlerini yazılı olarak ifade edemeseler de sözlü olarak muhafaza etmişler ve sözlü edebiyatlarını canlı tutmayı başarmışlardır. Afganistan'da Türk dilinin temelleri çok eski dönemlere dayansa da modern Türkiye Türkçesinin varlığı 21. yüzyılda ortaya çıkmıştır.

Gazi Mustafa Kemal döneminde başlayan ilişkiler ile beraber Türkiye'den Afganistan'a önemli bilim adamları gelmiştir. Bunların bazıları tıp, hukuk, ziraat vb. alanlarda olmalarına rağmen Afgan halkına Türkçe öğretimi de yapmışlardır.

1981-82 yıllarında Kabil'in Şehr-i Nev (Yeni Şehir) denilen semtinde bir Psikolojik Tıp (Tıp-ı Revani) Merkezi'nde Dr. Berna Asifi'nin dekanlığı zamanında onun isteği ve yardımıyla Türkiye Büyükelçiliğindeki görevli şahıslardan biri Türkçe öğretim kursunu üstlenmişti. Hocanın ismi Ali Bey idi. Çok uzun sürmeden Türkçe kursu yukarıda söylenen sebeplerle kapatılmıştı.

Afganistan'da Türkçenin bu gönüllüler kursu ilkel bir şekilde, "Sıhhat-ı revanî" denilen sıhhi merkezin dekanının teşebbüsü ile Türkiye Büyük Elçiliğinde görevli olan Ali Bey efendinin öğretmenliğiyle o merkezin ofisinde haftada iki gün toplanırdı. Ders malzemesi olarak bir adet okuma kitabı vardı. Öğrencilerin hepsi Afgan Türk'ü (Özbekler ve Türkmenler)nden ibaretti. Toplam 15 veya 19 öğrencisi vardı. Ne yazık ki kursun ömrü pek uzun değildi. Birkaç ay sonra kapandı.

Afganistan'da Kabil Üniversitesindeki Dil ve Edebiyat Fakültesinin Türkoloji bölümü 1983 yılında Komünist rejimin Babrak Karmal döneminde "Özbek Dili ve Edebiyatı Bölümü" adı altında açılmıştı. İlk açıldığında bu dalı (Özbek Dili ve Edebiyatını) okuyup bilen olmadığı için Derice Dil ve Edebiyatı bölümünün Özbek ve Türkmen kökenli lisans seviyesinde mezun olanları, o bölümün kadrosuna tayin edilerek Özbek bölümünün açılışı sağlanmıştı. Bu bölümün ilk başkanı Pohanmel (Afganca ilmî rütbe yani doktora denk) Ziyaüddin Ziya Hoca idi. İkinci resmî hoca da Pohanmel Muhammad Salih Rasih Efendi'ydı. Adı geçen iki resmî hoca aslında Özbek ve Türkmenceyi tahsil etmemişlerdir, Farsça mezunlardır. Özbekçe bölümünü kurup yürütmeye gayret etmişlerdir. Daha önce belirttiğimiz

gibi başlangıçta Özbek Dil ve Edebiyatı bölümü iki resmî hocayla Farsça bölümünün yönetimi altında kendi eğitim faaliyetlerine başlamıştı. Tabii ki bölümün bütün dersleri için bu iki hoca yeterli değildi. Buna göre başka ilmî eğitim ve öğretim kurumlarında görevli olan bu millete mensup şair, yazar ve tarihçilere ücretli olarak tediye izin verilmişti. Afganistan Bilimler Akademisi Özbekçe bölümünün başkanı Taşkent Devlet Üniversitesinin Tarih bölümü mezunu Dr. Muhammet, bölümdeki derslere girip büyük katkıda bulunmuştur. Yakûp Vahidi, Millî Eğitim Bakanlığı, Telif ve Tercüme Dekanlığının “Kardeş Milliyetler” başkanlığında Özbekçe bölümünün üyesi şair ve yazar Muhammet Eşref Ezimî, bu bakanlığın “İrfan” namındaki aylık dergisinin mesul müdürü ve 2002-2005'e kadar Türkiye'de Afganistan büyükelçiliğini üstlenen Ebdülgafür Payâ Faryabiler de bu bölümdeki derslere girip büyük katkıda bulunmuşlardır.

Bir de bu bölüme ilk dönemlerden başlayarak Özbekistanlı uzman elemanlar da gelmeye başlamıştı. Onlardan Prof. Dr. Talat Rustemov, edebiyatçıdır. Lalehan Kerimova dilci sıfatıyla derslere giriyordu. Onların iki yıllık görevi bittikten sonra en son hoca olarak Dr. Karim Mahkemov, Özbek dili derslerine giriyordu. Bu yılların devamında Özbekistan'a daha önceki yıllarda eğitim için gönderilen Özbek ve Türkmen çocukları bu dalın yüksek lisans mezunları olarak ülkeye dönmeye başladı ve onlardan Prof.Dr.Muhammad Âlim Lebib, Gulam Resul Karluk, Nurullah Altay ve Azizullah Aral'ı bu bölümün değerli hocaları olarak zikredebiliriz. 1987 yılında bölümden 13 kişi lisans eğitimini tamamlayıp mezun olmuştu. O gruptan birinci ve ikinci dereceli yüksek puanla mezun olanı bölümün kadrosuna kabul etmişlerdi. Bunlar, Sait Nurullah Enbarî ve Aysultan Hayri'ydi. Şimdilik Kabil Üniversitesinde Özbek Dili ve Edebiyatı Bölümü birçok sebeple faal değildir (Hayri 2007:85).

4.1.2.Taliban Rejiminin Devrilmesinden Sonra Türkçe Eğitimi

ISAF Komutanlığı, Afganistan Hava Harp Okulu'nda bir Türkçe Dershanesi açılmış ve 3 Mayıs 2003 tarihinde Türkçe eğitimine başlamıştır. Burada Türkçe öğrenen Afgan subaylar ve öğrenciler Türkiye'deki çeşitli askeri okullara ve kurslara gönderilmiştir. Bu sayede hem Afgan-Türk kardeşliği daha da güçlenmiş hem de Türkiye, Afganistan'ın geleceğine önemli katkılar sağlamıştır.

2003 yılında Kabil Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı bölümü açıldı ve o yıl 32 öğrencisi ile eğitime başladı. Kabil Üniversitesi Dil ve Edebiyat Fakültesi Türk Dili Bölümünün ilk akademik seviyede yani dünya standartlarına uygun ders planı Prof. Dr. Murat Özbay ve Doç. Dr. Fahri Temizyürek tarafından hazırlanmıştır. Hazırlanan ders planı ise aşağıdaki gibidir:

1.Sınıf Ders Programı: Okuma, Dinleme, Yazma, Konuşma, Dil Bilgisi, Bilgisayar, Darice, İngilizce, Sakafat, Afganistan Tarihi.

2.Sınıf Ders Programı: Okuma, Dinleme, Yazma, Konuşma, Dil Bilgisi, Halk Edebiyatı, Peştunca, Sakafat, Psikoloji.

3.Sınıf Ders Programı: Çağatay Dili, Yeni Türk Edebiyatı, Sakafat, Eski Türk Edebiyatı, Türk Lehçeleri, Dil Bilgisi, Dünya Edebiyatı, Kompozisyon, Edebiyat Tarihi.

4.Sınıf Programı: Yeni Türk Edebiyatı, Batı Türkçesi, Eski Türk Edebiyatı, Öğretim Metodu, Tercüme, Türk Dili Tarihi, Tez Yazım Yönetimi, Çağatay Edebiyatı, Sakafat.

2003-2004 eğitim yılının ikinci döneminden itibaren TİKA desteği ve aracılığı ile bu bölüme Türkiye'den bölümün ders ihtiyacını gidermek amacıyla her bir akademik yılda Afganistan takvimiyle ikişer dönem boyunca öğretim elemanı gönderilmiştir. Bu silsile ile 2013 yılına kadar TİKA tarafından eğitici görevlendirilmiştir.

Öğrenci sayısının gittikçe artmasından dolayı TİKA yeni bina inşaat ettirmiştir. Bu bina içine 2013 yılında Yunus Emre Türk Kültür Merkezi de açılmıştır. Bu merkezde Türkoloji bölüm öğrencilerine ve bölümün dışında olan öğrencilere Türkçe eğitim vermeye başlanmıştır. Böylece, Türk dilinin ve kültürünün Afganistan'da daha çok tanınmasına da katkı sağlanmıştır. Yunus Emre Türk Kültür Merkezi, Türkoloji bölümüne hoca desteği vermektedir. İki kardeş ülke arasında hem kültürel hem de ticarî bakımdan birtakım gelişmelere kapı açmıştır.

Afganistan'da yaşamış ve Türk diline hizmet etmiş yazar ve şairler şunlardır;

-Üstat Abdurauf Nefir: Meymene Özbeklerinden ve tarihçidir. Basılmış eserlerinin yanı sıra, çok sayıda gayri matbu eseri de bulunmaktadır. 1996 yılında Maymena'da vefat etmiştir.

- Alem Kuhken: Meymene Özbeklerindedir. Şair, yazar ve siyaset adamıdır. Türkperest bir çizgisi vardır. 53 yaşında olan Kuhken, Maymana'da ikamet etmektedir.

- Üstat Alim Lebib: 50 yaşlarında olan Lebib, Andhoy Özbeklerindedir. Şair ve yazar olan Türkperest bir çizgisi vardır.

- Azim Saripuli: Şairdir, birçok eseri bulunmaktadır. 1980 yılında vefat etmiştir.

- Üstat Behmen: Andhoy Türkmenlerinden, Şair Yazar olan üstat Behmen Belh üniversitesinde Türkoloji bölümünde öğretim görevlisidir. Birçok eseri bulunmaktadır.

- Mevlevi Cevheri: Şibirganlı şairdir. 1998 yılında Şibirgan Hapishanesi'nde Talibanlar tarafından şehit edilmiştir.

- Esedullah Velvalci: 60 yaşlarında olan Velvalci, Tahar Özbeklerindedir. Şair ve yazardır. Türkperest bir çizgisi vardır. Velvalci, Tahar vilayetinin Rustoq kentinin eski adıdır. Adını doğduğu bu kentten almıştır.

- Üstat Ebu Hayır Hayri: Meymene doğumlu Özbek Türklerindedir. Hem yazar hem şairdir. Türkperestliği nedeniyle Zahir Şah döneminde sürgüne gönderilmiştir. 1970 yılında ölmüştür. Farsça ve Özbekçe yazılı birçok eseri bulunmaktadır.

- Hafız Cuzicani: Şibirgan Özbeklerin olup 70 yaşlarındadır. Şairdir.
- Mahdum Saripuli: Özbek şair ve yazarlarındandır. Saripul doğumlu şairin Farsça ve Özbekçe eserleri bulunmaktadır.
- Üstat Metin Andhoyi: Andhoy Özbeklerindendir. 67 yaşında ve şairdir.
- Muhammed Rafiq Anvar: Maymana Özbeklerinden ve şairdir.
- Nazar Muhamad Neva: Faryab doğumlu, Özbek Türk'ü siyaset adamıdır. 1980 yılında 60 yaşında vefat etmiştir. Basılmamış eserleri vardır.
- Nadim Kaysori: Faryab/Kaysor doğumludur. Birçok şiir kitabı bulunmaktadır.
- Mecid İşçi: Kunduz Türkmenlerindendir. Şair, siyasetçi şahsiyeti olan İşçi'nin 1997 yılında Taliban eline geçtiği söylenmekte ve akıbeti bilinmemektedir.
- Prof. Nazif Şahrani: Badahşan Özbeklerinden olup 60 yaşlarındadır. Türkperest olan yazar eserlerini İngilizce ve Farsça yayımlamıştır. Amerika'da ikamet etmektedir. Afganistan Türklerinin lideri olan Org. Raşit Dostum'un Badahşan temsilcisi olmuştur.

5. Sonuç

Afganistan kritik jeostratejik ve jeopolitik konumu sebebiyle “Eski Kültürlerin Kavşağı” olarak adlandırılmıştır. Bu yüzden Afganistan, tarih boyunca onlarca medeniyete ev sahipliği yapmış, ileri bir kültür seviyesine sahip bir ülkedir. Afganistan'da Peştunlar, Tacikler, Özbekler, Türkmenler, Beluçlar, Kazaklar, Kırgızlar, Nüristaniler, Aymaklar gibi birçok halk yaşamaktadır. Bu halkların dillerini korumak için Afganistan anayasası tekrar düzenlenmiştir. Ancak Afganistan'ın içinde bulunduğu durum sebebiyle anayasal düzen işlememektedir. Fakat diğer halkların dilleri için yapılan çalışmaların aksine Afganistan'ın içinde bulunduğu karışık duruma rağmen Türkçenin öğretimi üzerine yapılan çalışmalar oldukça dikkate değerdir. Öyle ki Türkiye, TİKA vasıtasıyla Afganistan'ı yeniden yapılandırma yönündeki çalışmaları sürdürmekte; Yunus Emre Enstitüsü ile de kültürel çalışmalara imza atmaktadır. Bu çerçevede Afganistan'ın günümüzdeki durumu ve Türkçe öğretimi üzerine yapılan çalışmaları dikkate alarak aşağıda önerdiğimiz hususların dikkate alınması Afganistan'da Türkçe öğretimini etkili kılacak ve Afgan Türklerinin kültürlerini ve dillerini korumalarına yardımcı olacaktır. Bu önerileri şöyle sıralamak mümkündür:

- 2003 yılında açılan Kabil Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü sadece başkent Kabil'le sınırlı kalmamalı ve Kuzey Afganistan (Güney Türkistan) üniversitelerinde de bu bölüm acilen açılmalıdır.
- Kabil Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü Türkiye'den gönderilecek Türkoloji alanında uzman hocalar vasıtası ile güçlendirilmelidir.
- Kabil Üniversitesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümünde öğrenim gören öğrenciler çeşitli kurumlar aracılığı ile Türkiye'de eğitimlerine devam ettirilmeli ve kendi ülkelerine Türk dili alanında uzman olarak dönmeleri sağlanmalıdır.

- Eğitim ve öğretimden son derece mahrum olan bölgelerde yaşayan Türk kökenli meskûn halkın, kendi dillerinde etkili bir eğitimden geçmeleri için gerekli destek Türkiye tarafından sağlanmalıdır.
- Afganistan'da yaşayan Türkler, kendi dil ve edebiyatları alanında yapılan akademik çalışmalar hakkında bilgilendirilmeli ve özellikle YTB (Yurt Dışı Türkler ve Akraba Toplulukları Başkanlığı) üniversite okumak isteyen Afgan Türk'ü gençlere daha fazla kontenjan ayrılmalıdır.
- Afganistan'da aktif olarak görev yapan kurumlar (TİKA, Yunus Emre Enstitüsü vb.) belirli bir uyum içerisinde çalışmalıdır.
- Türkoloji çalışmalarında özellikle "Afganistan'da Türkoloji" araştırmalarına ayrı bir önem verilmelidir.
- Afganistan'da yaşamış ve Türk diline hizmet etmiş yazar ve şairlerin eserleri günümüz Türkçesine aktarılmalıdır.

Kaynaklar

- AREZ, Gulam Celani (2012). *Coğraf-e Tabi-i Afganistan'ın (Afganistan'ın Doğal Coğrafyası)*. Kabil: Meyvend Yayınevi: 25-26.
- ATA MELEK CÜYENİ (1362). *Tarih-i Cihanguşâ*, Tahran: İntişarat-ı Emir-i Kabir Yay.: 88-89.
- ENSARİ, Sultan Muhemmed (2011). *Danistani Hai Peramoon Coğrafyay Umumi Afganistan*. 1. Cilt, Kabil: Server Yayınevleri.
- FEYYAZ, Ali Ekber (1380). *Tarih-i Afganistan Az Ağaz Ta Zuhur-ı İslâm*, Kabil: Sunbuda Yay.
- GÜLFEM, Dursun (1999). "Afganistan'ın Etnik Kimliği". *Avrasya Dosyası*. Cilt 4, Sonbahar-Kış 98-99, Sayı: 3-4: 49.
- HABİBİ, Abdulhey (1998). *Afganistan'ın Kısa Tarihi*. 1. Cilt: Peşaver: Daniş Kütüphanesi.
- HAYRİ, Aysultan (2007). *Afganistan'da Türkçe Eğitim Tarihi*. Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi. Ankara: Gazi Üniversitesi.
- İN'ÂMULLAH HAN (1966). *Bugünkü İslâm Devletleri ve Ülkeleri*, Çev. Osman Keskiöğlü, Ankara: A.Ü Yay.
- Kavaran Dergisi*. (2014). Afganistan Kütüphanesi Yayınevi.
- KOHZAD, Ahmed Ali (2005). *Afganistan'ın Tarihi*. 3. Cilt: Kabil: Meyvend Yayınevi.
- NAMİK, Burhaneddin (2013). *Tarih-e Edebiyat-ı Türki Özbeki*. Kabil.
- ROUX, Jean Paul (2001). *Orta Asya Tarihi ve Uygarlık*, Çev. Lale Arslan, İstanbul: Kabcacı Yay.
- SAEEDDI, Satar (2013). *BBC-Farsi*. Kabil Yayınevi.
- SARAY, Mehmet (1997). *Afganistan ve Türkler*, İstanbul: Kitabevi Yay.,
- URUZGANİ, Masih (2010). *Ketab Rangin Keman Aqvam-e Afganistan (Rengin Keman Kitabı Afganistan'ın Kavimleri)*. Kabil Yayınevi.